

KS. MICHAŁ WIDERA ^{a, ©}

 0000-0002-7849-8887

^a Uniwersytet Opolski; Wydział Teologiczny; Katedra Teologii Biblijnej, Historii Kościoła i Patrologii, ul. Drzymały 1a, 45-342 Opole, opolskie, PL

© WideraMichal@O2.PL

ZAANGAŻOWANIE DUSZPASTERSKIE I SPOŁECZNE KS. ANTONIEGO KORZYBSKIEGO W RZĄŚNI

Słowa kluczowe: Antoni Korzybski, Rząśnia, diecezja kujawsko-kaliska, duszpasterstwo, działalność społeczna, działalność patriotyczna.

Abstrakt: W chwili objęcia stanowiska proboszcza w Rząśni ks. Antoni Korzybski posiadał duże doświadczenie w pracy parafialnej. W związku z tym rozpoczął nie tylko działalność duszpasterską, ale również w odpowiedni sposób troszczył się wraz z wiernymi o stan nieruchomości kościelnych, wznosząc okazałe i nowoczesne budowle. Plany rozbudowy kościoła nie zostały zrealizowane z powodu niesprzyjających okoliczności związanych z wybuchem I wojny światowej i pogarszającymi się relacjami proboszcza z wiernymi. Dodatkowo angażował się w działalność społeczną, zwłaszcza w zakresie rozwijania rolnictwa, w celu poprawy warunków życia mieszkańców Rząśni i okolicznych miejscowości. W związku z tym m.in. zainicjował powstanie koła rolniczego i cegielni. Działania te wpisywały się w zaangażowanie ks. Korzybskiego w aktywność patriotyczną, która była ukierunkowana na przygotowanie lokalnej społeczności do funkcjonowania w warunkach niepodległej Polski.

Sekcje: [Wprowadzenie] > 1. Działalność duszpasterska > 2. Troska o stan materialny parafii > 3. Powstanie kółka rolniczego i inna aktywność społeczna > 4. Zaangażowanie patriotyczne > [Zakończenie].

KS. MICHAŁ WIDERA (1990–); 2015, kapłan archidiecezji częstochowskiej; 2015, mgr: teologia (UPJPII, Kraków); 2021, dr nauk teologicznych: historia Kościoła (UO, Opole); zainteresowania naukowe: II Rzeczpospolita, dzieje diecezji kujawsko-kaliskiej i częstochowskiej.

W wielowiekowej przeszłości parafii w Rzaśni¹ doszło do wydarzeń przełomowych, które były związane m.in. z budową murowanego kościoła. Został on poświęcony w 1867 r., a fundatorzy Franciszka i Maciej² Płaczkowscy oraz ówczesny ks. proboszcz Roch Nieszpornski³ zostali upamiętnieni przez miejscową społeczność okazałymi popiersiami, epitafium oraz specjalnymi inskrypcjami umieszczonymi na ścianach świątyni. Nie mniej ważne były działania innych duchownych, którzy w trosce o rozwój religijny i materialny tej wspólnoty parafialnej podejmowali działania adekwatne do aktualnych wyzwań. Jednym z nich był z pewnością ks. Antoni Korzybski⁴, który wpisał się w dzieje Rzaśni i okolicy jako założyciel

¹ Rzaśnia – pierwsza udokumentowana wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1337 r. i określa ją jako własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1355 r. wieś została przekazana kapitulie gnieźnieńskiej. Od XVI w. należała do powiatu noworadomskiego i była jednocześnie siedzibą gminy. Parafia w Rzaśni powstała prawdopodobnie w 1403 r. z inicjatywy arcybiskupów gnieźnieńskich, którzy ufundowali drewniany kościół pod wezwaniem św. Macieja i św. Mateusza. W XVI w. na miejscu dawnej świątyni zbudowano kolejną, także drewnianą, która została rozebrana w 1862 roku. W latach 1861–1867 staraniem ks. Rocha Nieszpornskiego oraz Franciszki i Macieja Płaczkowskich, głównych fundatorów, wzniesiono nowy kościół w stylu neorenesansowym. W 1818 r. parafia znalazła się w diecezji kujawsko-kaliskiej, a w 1925 r. – w diecezji częstochowskiej. W 1904 r. liczyła 6500, a w 1918 r. – 9858 wiernych, zob. *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis vladislaviensis seu calisiensis pro anno Domini 1904*, s. 65 (Schematyzm diecezji kujawsko-kaliskiej – SchK-K, przy każdym cytowanym schematyzmie będzie podany rok); SchK-K 1918, s. 126; W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018, s. 935–939; M. Wiera, *Inwentarz parafii Rzaśnia z 1918 r.*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny”, 9(2022), s. 263–282; tenże, *Troska ks. Rocha Nieszpornskiego o stan materialny parafii w Rzaśni*, StWł, 25(2023), s. 590–608.

² Maciej Płaczkowski (1804–1874) – pochodził z Rzaśni, a następnie zamieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako aptekarz. W latach 1844–1875 był właścicielem znanego hotelu-zajazdu przy ul. Długiej 23. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

³ Ks. Roch Nieszpornski (1815–1896) – ur. w Michałowie k. Kalisza w głęboko religijnej rodzinie. Kształcił się w domu rodzinnym i w szkołach w Warcie, a w 1833 r. wstąpił do seminarium duchownego we Włocławku. Po święceniach kapłańskich w 1838 r. pracował jako: wikariusz w Mstowie (1838–1840) i Dobryszycach (1840–1843), komendarz w Pławnie (1843–1845), Żurawiu (1845–1852) i Rzaśni (od 1852 r.) oraz proboszcz w Rzaśni (1853–1896). Odznaczał się gorliwością w staraniach o poprawę moralności wiernych i stan materialny parafii, zob. W.P. Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rzaśnia w okresie niewoli narodowej*, CzST, 34(2006), s. 228; J. Kapuściński, *Duchowieństwo parafii Dobryszyc*, „Zeszyty Radomszczańskie”, 9(2014), s. 272; A. Kaczmarek, *Duchowieństwo dekanatu radomskiego w latach 1819–1867. Studium strukturalno-biograficzne*, Częstochowa 2017, s. 75, 77.

⁴ Ks. Antoni Korzybski h. Habdank (1861–1924) – ur. w Głodowie k. Włocławka. Po ukończeniu studiów w seminarium duchownym we Włocławku w 1891 r. przyjął święcenia kapłańskie, a następnie został wikariuszem w Mstowie k. Częstochowy (1891–1895) i Praszce k. Wielunia (1895–1896) oraz administratorem w Dębach Szlacheckich k. Koła (1896–1900), Dobrowie k. Koła (1900–1901) i Przystajni (w pow. częstochowskim) (1901–1904). W tej

cegielni, jeden z inicjatorów powstania miejscowego kółka rolniczego oraz budowniczy obiektów spełniających funkcje szeroko pojętego zaplecza duszpasterskiego, czyli plebanii i budynku gospodarczego. Po ponad 100 latach poza kościołem parafialnym nadal są to obiekty o najważniejszym znaczeniu historycznym w lokalnej społeczności.

Dotychczas ks. Korzybskiemu poświęcono jeden artykuł i kilka prac, które wzmiankowały o jego działalności w Rzaśni⁵. Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowią materiały zdeponowane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Łodzi i Archiwum Parafii w Rzaśni. Celem artykułu jest przypomnienie nie tylko działalności duszpasterskiej ks. Korzybskiego, ale również skali jego zaangażowania społecznego i patriotycznego na początku XX wieku w Rzaśni. Jego pobyt w tej parafii przypadł na okres wydania przez cara Mikołaja II ukazu tolerancyjnego z 17/30 kwietnia 1905 r., ale również wybuchu i przebiegu I wojny światowej. Wydarzenia te determinowały ówczesną działalność Kościoła katolickiego na ziemiach polskich, a to ostatnie z pewnością przeszkodziło realizacji ambitnego projektu rozbudowy kościoła w Rzaśni.

parafii jego staraniem rozbudowano plebanię, zakupiono ziemię parafialną i założono duże gospodarstwo rolne. Dzięki temu zyskał opinię fachowca w zakresie troski o sprawy materialne parafii. W 1904 r. mianowano go proboszczem w Rzaśni k. Bełchatowa. W 1918 r. został odwołany ze stanowiska, po czym przeniósł się do rodzinnego majątku w pobliskim Ruścu. Następnie pełnił funkcję proboszcza w Białotarsku k. Gostynina (1921–1923), gdzie zajął się remontem kościoła, który został uszkodzony wskutek bitwy pomiędzy żołnierzami rosyjskimi i niemieckimi w dniach 13–15 listopada 1914 roku. Ostatnią jego placówką duszpasterską była parafia w Kramsku k. Konina (1923–1924), gdzie zmarł, zob. ArDWł, AKDWł, sygn. pers. I 141, k. 3–52; [Podziękowanie siostrzeńca i przyjaciela z żoną za ostatnią posługę oddaną] *śp. ks. Antoniemu Habdank-Korzybskiemu*, „Kurier Warszawski” (KW), 104(1924), nr 223, s. 13; K.M., *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej J.E. Biskupa St[anisława] Zdzitowieckiego w maju 1924 r. odbytej*, KDWł, 18(1924), nr 6–7, s. 315; *Z Białotarska*, KDWł, 18(1924), nr 6–7, s. 343–344; *Zmarli*, KDWł, 18(1924), nr 8–9, s. 380; W. Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935, s. 62, 74–75; M. Widera, *Wspomnienia Jana Łukomskiego o ks. Antonim Korzybskim z lat 1904–1924*, StWł, 26(2024), s. 730–746.

⁵ P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, cz. 1: *Dawne Królestwo Polskie*, t. 1: *Okólniki rządu rosyjskiego krępujące wolność Kościoła, diecezje: kielecka i kujawsko-kaliska*, Sandomierz 1933, s. 519; Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 97; P. Kubicki, *Dwa odczyty. Książka pamiątkowa Syberia W. Urbańskiego*, Sandomierz 1936, s. 205; Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rzaśnia*, s. 228–229; J. Dębiński, *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918–1939*, Toruń 2010, s. 584, 588; Widera, *Wspomnienia Jana Łukomskiego*, s. 730–746.

1. Działalność duszpasterska

Podstawową aktywnością ks. Korzybskiego na stanowisku proboszcza w Rzęśni była praca duszpasterska, którą wykonywał przy pomocy wikariuszy⁶. W tym okresie, mimo trwania I wojny światowej, doszło do zwiększenia się liczby wiernych na terenie parafii. W 1904 r. było ich 6500, a w 1918 r. – już 9858⁷. Pomimo zwiększającej się liczby parafian jedynie dwóch duszpasterzy spełniało posługę sakramentalną. Zwyczajną formą duszpasterstwa było sprawowanie codziennych, a zwłaszcza niedzielnych i świątecznych Mszy św., które cieszyły się zdecydowanie większą frekwencją wiernych. Do wybuchu I wojny światowej stale wzrastała liczba ochrzczonych i zawartych związków małżeńskich. Taka tendencja wpłynęła na plany proboszcza dotyczące rozbudowy kościoła m.in. o kaplicę chrzcielną, która miała również służyć do błogosławienia kobiet po urodzeniu dzieci, czyli wywodu⁸. Z kolei w latach 1914–1918 pomimo zmniejszającej się liczby urodzeń i zawartych małżeństw doszło do wzrostu liczby pogrzebów. Ponadto w okresie, gdy wikariuszem w Rzęśni był ks. Tomasz Opasewicz⁹ (1914–1915) na terenie

Ks. Antoni Korzybski

Źródło: archiwum Andrzeja Bożka

⁶ W latach 1904–1918 stanowisko wikariusza w Rzęśni zajmowali kolejno: ks. Ignacy Lisiecki (1903–1905), ks. Stanisław Sukiennicki (1905–1908), ks. Aleksander Gościński (1908–1909), ks. Władysław Wiczorkiewicz (1909), ks. Ignacy Mariankowski (1909–1910), ks. Roman Borowski (1910–1911), ks. Stefan Dominiak (1911–1912), ks. Aleksander Witczak (1912–1913), ks. Adam Borek (1913–1914), ks. Tomasz Opasewicz (1914–1915), ks. Roman Drojewski (1915–1917) i ks. Nikodem Szemborski (1917–1919). Zob. Archiwum Parafii w Rzęśni (APRząś), brak sygn., Kronika parafii Rzęśnia (Kronika), k. 121–124; SchK-K 1904, s. 65; SchK-K 1905, s. 65; SchK-K 1906, s. 67; SchK-K 1907, s. 83; SchK-K 1908, s. 86; SchK-K 1909, s. 84; SchK-K 1910, s. 89; SchK-K 1911, s. 89; SchK-K 1912, s. 91; SchK-K 1913, s. 94; SchK-K 1914, s. 99; SchK-K 1915, s. 99; SchK-K 1916, s. 99; SchK-K 1917, s. 124; SchK-K 1918, s. 127.

⁷ SchK-K 1904, s. 65; SchK-K 1918, s. 126.

⁸ *Rzęśnia*, KDWł, 6(1912), nr 6, s. 186.

⁹ Ks. Tomasz Opasewicz (1880–1952) – święcenia kapłańskie przyjął w 1909 r.

parafii funkcjonował austriacki szpital polowy, w którym średnio przebywało 1100 rannych żołnierzy różnej narodowości. Duchowni udzielali im sakramentów i grzebali zmarłych we wschodniej części miejscowego cmentarza, w pobliżu kaplicy¹⁰. Poniżej zestawiono dane dotyczące liczby chrztów, małżeństw i pogrzebów z okresu, gdy proboszczem w Rzęśni był ks. Korzybski.

Liczba chrztów, małżeństw i pogrzebów w parafii w Rzęśni w latach 1904–1918

Lp.	Rok	Chrzty	Małżeństwa	Pogrzeby
1	1905	338	51	203
2	1906	387	65	184
3	1907	378	95	215
4	1908	376	78	164
5	1909	412	90	185
6	1910	432	87	193
7	1911	393	81	226
8	1912	394	94	198
9	1913	414	65	230
10	1914	352	107	214
11	1915	247	2	146
12	1916	224	26	149
13	1917	251	48	226
14	1918	277	63	262

Źródło: APRzęś, brak sygn., Kronika parafii Rzęśnia, k. 121; Akta zgonów parafii w Rzęśni 1906–1913, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-D15Z-WJ6?wc=9RT4-N38%3A362228801%2C363897801%2C363903901%26cc%3D2115410&cc=2115410&i=0> [13.01.2025].

Inną formą działań duszpasterskich w omawianym okresie były rekolekcje parafialne, które ks. Korzybski organizował co roku przed odpustem św. Macieja obchodzonym 24 lutego¹¹. Nauki proboszcz wygłaszał samodzielnie bądź angażował do tego zadania rekolekcjonistę, którym zazwyczaj był ks. Teofil Jankowski¹² z Brzeźnicy. Zdaniem przyjaciela –

¹⁰ APRzęś, Kronika, k. 124–125.

¹¹ *Kalendarz katolicki na Rok Pański 1913*, Mikołów 1913, s. 4.

¹² Ks. Teofil Jankowski (1877–1951) – święcenia kapłańskie przyjął w 1901 r. W latach 1903–1932 pełnił funkcję proboszcza w Brzeźnicy.

ks. Walerego Pogorzelskiego¹³ ks. Korzybski posiadał zdolności homiletyczne. Pisał o nim w tym kontekście w następujący sposób: „Kaznodzieja wymowny, ale rozumowy. Z cnotą miłości był na dalszej stopie, więc do serc i dusz nie trafił. Na ambonie gromów nie szczędził”¹⁴. Z kolei jego siostrzeniec – Jan Łukomski relacjonował, że niektóre kazania zawierały wskazania dotyczące codziennego postępowania, ale również zasad uprawiania roli, w tym stosowania nawozów sztucznych. W okresie Adwentu i Wielkiego Postu w Rzęśni, podobnie jak w pozostałych parafiach, przy pomocy duchownych z sąsiednich parafii organizowano spowiedzi przygotowujące do świąt. Z kolei po Wielkanocy aż do sierpniowego odpustu św. Rocha odbywało się w kościele przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej. Według relacji parafian ks. Korzybski stawiał im wysokie wymagania i wykorzystywał trzcinę do dyscyplinowania uczestników katechez. Ponadto dzieci osób zalegających z wpłatą składek na cele parafialne miały trudności z dopuszczeniem ich do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej¹⁵.

Szczególnymi wydarzeniami o charakterze duszpasterskim w Rzęśni były misje ludowe, które w 1911 r. przeprowadzili w parafii bracia kapucyni z Nowego Miasta nad Pilicą. Z kolei w dniach 1–3 maja 1912 r. biskup kujawsko-kaliski Stanisław Zdzitowiecki¹⁶ odbył wizytację parafii. Wówczas wierni wraz z duszpasterzami zatroszczyli się o udekorowanie trasy jego przejazdu specjalnie wkopanymi w tym celu drzewkami, na których zawieszono płonące wieczorem świece. Plebania wraz z otoczeniem została przyozdobiona sztandarami z symbolami narodowymi. Ponadto przejazd ze Stróży do kościoła w Rzęśni odbył się w asyście banderii konnej wraz z karetą, do której zaproszono biskupa. Po południu 1 maja odbył się jego ingres do kościoła w Rzęśni, a następnie doszło do spotkania z dziećmi i sprawdzenia poziomu ich wiedzy z zakresu katechizmu. Ich bardzo dobre przygotowanie było źródłem radości dla bp. Zdzitowieckiego. Na zakończenie pierwszego dnia wizytacji ks. dziekan Teofil Jankowski

¹³ Ks. Walery Pogorzelski (1870–1941) – święcenia kapłańskie przyjął w 1893 r. W latach 1897–1904 pełnił funkcję proboszcza w Starokrzepicach, a w latach 1906–1922 – w Sieradzu.

¹⁴ Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 74.

¹⁵ APRząś, Kronika, k. 118; Widera, *Wspomnienia Jana Łukomskiego*, s. 743.

¹⁶ Biskup Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki (1854–1927) – biskup diecezji kujawsko-kaliskiej (włocławskiej) w latach 1902–1927; zob. M. Widera, *Biskup Stanisław Zdzitowiecki (1854–1927). Główne kierunki działalności w diecezji kujawsko-kaliskiej (włocławskiej)*, AtK, 183(2024), z. 2(693), s. 264–287.

odprawił nabożeństwo majowe, podczas którego biskup przemówił do wiernych. Następnego dnia o godz. 10.30 celebrowano uroczystą Sumę, podczas której kazanie „O pijaństwie” wygłosił dziekan. Po południu bp Zdzitowiecki udzielił sakramentu bierzmowania 1109 osobom, po czym zostało odprawione nabożeństwo majowe. Dnia 3 maja podczas cichej Mszy św. biskup udzielił zebranych Komunii św., a następnie wyjechał do Działoszyna na wizytację kolejnej parafii¹⁷.

2. Troska o stan materialny parafii

Jednym z głównych zadań ks. Korzybskiego na stanowisku proboszcza była troska o stan materialny nieruchomości kościelnych, które pozwalały nie tylko na godne sprawowanie kultu religijnego, ale również stanowiły zaplecze dla właściwego funkcjonowania parafii i utrzymania duszpasterzy. W poprzednich dekadach dużymi zasługami w tej dziedzinie odznaczał się m.in. ks. Roch Nieszpornski, którego staraniem wzniesiono murowany kościół oraz podmurowano i wyremontowano plebanię.

2.1. Budowa plebanii

W dniu 10 maja 1906 r. doszło do pożaru drewnianej plebanii w Rzęśni¹⁸. Wówczas wierni wraz z proboszczem stanęli przed koniecznością wzniesienia nowego budynku. Dnia 4 czerwca 1906 r. odbyło się zebranie parafialne, podczas którego podjęto decyzję o konieczności rozpoczęcia budowy sposobem gospodarczym. Koszt przedsięwzięcia oszacowano na 4 tys. rubli. Jednocześnie powołano specjalny komitet budowy, który zlecił architektowi powiatowemu wykonanie projektu i kosztorysu nowej plebanii. Po wykonaniu przez niego zlecenia proboszcz przekazał parafianom z ambony propozycję samodzielnego zrealizowania autorskiego

¹⁷ APRząś, Kronika, k. 119–120, 124; *Rzęśnia*, s. 185–186; *Rzęśnia (pow. [nowo]radomski)*. *Misje parafialne*, KDWi, 17(1923), nr 4–5, s. 190; Kubicki, *Bojownicy kapłani*, s. 519; tenże, *Dwa odczyty*, s. 205.

¹⁸ Plebania została wybudowana staraniem ks. Szymona Tymowskiego, będącego proboszczem w Rzęśni w latach 1795–1799, który jednak nie zdążył jej wykończyć. Zadanie to podjął jego następca – ks. Nepomucen Szykier, który jako proboszcz mieszkał w tym budynku aż 52 lata. W tym okresie ulegał on stopniowym zniszczeniom. Jego następca – ks. Roch Nieszpornski przeprowadził przebudowę i remont plebanii. Prace objęły wykonanie podmurowania całego drewnianego budynku, dobudowanie nowej kuchni z oddzielną sienią i spiżarnią, wykonanie dachu pokrytego gontami, powiększenie otworów okiennych oraz zamontowanie nowych podłóg i drzwi, zob. APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Trzeci – zabudowania plebańskie, § 1. Plebania z 8/20 II 1880 r.; Wiedera, *Troska ks. Rocha Nieszpornskiego*, s. 602.

projektu z pominięciem władz powiatowych, motywując to zmniejszeniem wydatków o 600 rubli. Jednocześnie przeprowadził zbiórkę składek od wiernych w wysokości 15 kopiejek od morgi gruntu, a następnie na placu, gdzie znajdowała się stara plebania, rozpoczął budowę nowego budynku bez zgody władz państwowych. Ponadto zagroził wiernym uchylającym się od opłacenia składki odmową spełniania względem nich posług religijnych. Dnia 5 sierpnia 1906 r. władze powiatowe zarządziły kontrolę samowoli budowlanej. Wówczas okazało się, że mury zostały już wzniesione, a ks. Korzybski dopuścił się złamania obowiązujących przepisów prawa¹⁹. W konsekwencji naczelnik powiatu noworadomskiego wydał rozporządzenie o przerwaniu budowy plebanii aż do wydania decyzji w tej sprawie i przekazał rozpoczęte postępowanie administracyjne do rozpatrzenia gubernatorowi piotrkowskiemu. Jednocześnie przesłał mu projekt techniczny i kosztorys, który został obliczony na 5344 rub. i 13 kop., a także protokół zebrania parafialnego z 4 czerwca 1906 r. o przeznaczeniu na budowę 4 tys. rubli pochodzących ze zbiórki od parafian. W konsekwencji 20 października 1906 r. gubernator piotrkowski zwrócił się do generalnego gubernatora warszawskiego z prośbą o usunięcie ks. Korzybskiego ze stanowiska proboszcza w Rzęśni²⁰.

W dniu 10 grudnia duchowny złożył naczelnikowi powiatu noworadomskiego wyjaśnienia z podjętych działań i zostały one uznane za zasadne. Wynikały one ze szczególnego położenia proboszcza, który nagle został bez dachu nad głową. W tej sytuacji naczelnik powiatu wnio-

¹⁹ Zgodnie z Instrukcją o budowie, restauracji i reparacji kościołów i innych zabudowań parafialnych w parafiach rzymskokatolickich i greckounickich z 15/27 marca 1863 r. dozory kościelne miały obowiązek składania naczelnikowi powiatu protokołów rewizji budowli kościelnych. Ponadto były odpowiedzialne za dopilnowanie, aby nowo budowane obiekty kościelne odpowiadały lokalnym potrzebom, posiadały trwałą konstrukcję i zostały ukończone w przewidzianym terminie. Plany i kosztorysy przekraczające kwotę 300 rub. musiały być konsultowane przez dozór kościelny z budowniczym powiatowym. W przypadkach dotyczących inwestycji przekraczających 3 tys. rub. lub budowy nowych nieruchomości naczelnik powiatu przekazywał przedstawioną dokumentację Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w celu uzyskania zatwierdzenia, zob. [*Ukaz Jego Cesarsko-Królewskiej Mości dotyczący zarządzania budowy i reparacji budowli kościelnych*] z 8/20 stycznia 1863 r., „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, 61(1862), art. 1–3, s. 137–139.

²⁰ Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ), Rząd Gubernialny Piotrkowski (RGP), O budowie plebanii w parafii rzymskokatolickiej Rzęśnia powiat noworadomski, sygn. 10027, Письмо Начальника Новорадомскаго Уезда Петроковскому Губернатору отъ 6 октября 1906 г., k. 2–4; tamże, Письмо Петроковскаго Губернатора Варшавскому Генераль-Губернатору отъ 20 октября 1906 г., k. 5–7; tamże, Письмо Варшавскаго Генераль-Губернатора Министру Внутренних Дел отъ 23 ноября 1906 г., k. 17–19.

skował u przełożonych, aby potraktować ks. Korzybskiego z daleko idącą wyrozumiałością, tym bardziej, że dotychczas nie wykazywał nagannego postępowania wobec władz państwowych. Następnie generalny gubernator zwrócił się do ministra spraw wewnętrznych z prośbą o zawieszenie dalszych działań w sprawie duchownego. Pozytywna odpowiedź umożliwiła kontynuowanie budowy plebanii²¹.

Zaprojektowany budynek był podpiwniczony i posiadał jedną kondygnację, ale na poddaszu zaplanowano dodatkowe pomieszczenie mieszkalne. Niektóre prace przy jego wznoszeniu, takie jak wykonanie wykopów i transport materiałów budowlanych, parafianie wykonali samodzielnie i nieodpłatnie. Do budowy fundamentów wykorzystano duże kamienie umocowane na zaprawie wapiennej i kruszone kamieniem, które posłużyły do wypełnienia szczelin. Ściany budynku wzniesiono z cegieł sprowadzonych z Dworszowic Kościelnych na zaprawie wapiennej. Od strony zewnętrznej murów wykorzystano cegły najlepszej jakości. Wewnątrz wymurowano kominy z dwoma i czterema kanałami. W celu wykonania gzymsów i pilastrów w ścianach wykuto specjalne pasy, w których zostały osadzone ozdobne elementy elewacji. Sklepienie budynku zostało ułożone z cegieł na zaprawie wapiennej, które oparto na stalowych belkach. Ponadto z betonu wykonano posadzki i schody zewnętrzne. Dach plebanii został pokryty papą. Sufity i podłogi w niektórych pomieszczeniach wykonano z desek sosnowych. W korytarzu zamontowano również proste 17-stopniowe schody z poręczą prowadzące na strych i do górnego pokoju. Kuchnia została wyposażona w kaflowy piec chlebowy oraz osobny piec z sześcioma palnikami, piekarnikiem i kotłem ogrzewającym wodę. W celu zapewnienia ogrzewania budynku wybudowano cztery holenderskie piece kaflowe z urządzeniami ceramicznymi. Ostatecznie w plebanii znajdowało się 15 pomieszczeń wraz z łazienką, której urządzenie było wówczas bardzo nowoczesnym rozwiązaniem²².

Pierwotnie koszt budowy został oszacowany na 5344 rub. i 13 kop., a następnie po korektach dokonanych przez proboszcza, wydatki na ten cel udało się ograniczyć do kwoty 3999 rub. i 4 kop. W dniu 9 grudnia

²¹ Tamże, Рапортъ Начальника Новорадомскаго Уезда Петроковскому Губернатору отъ 16 декабря 1906 г., к. 13–14; tamże, Письмо Канцелярий Варшавскаго Генераль-Губернатора Петроковскому Губернатору отъ 16 декабря 1906 г., к. 15.

²² Tamże, Смета на постройку въ 1906 году каменного приходскаго дома для настоятеля прихода Ржонся гм. Ржонся, Новорадомскаго Уезда, к. 23–35; Wiedera, *Wspomnienia Jana Łukomskiego*, s. 742.

Plebania w Rzaśni z 1907 r. od strony południowej, stan z 2024 r.

Źródło: APRzaś, fot. Dawid Burkot

1906 r. kosztorys został sprawdzony pod względem technicznym przez pomocnika inżyniera gubernialnego – Nowickiego, który ocenił, że dokument z naniesionymi poprawkami został sporządzony prawidłowo, a następnie doszło do jego ostatecznej akceptacji. Po zakończeniu budowy jeden z mieszkańców parafii – Wincenty Trojanowski wniósł oskarżenie przeciwko ks. Korzybskiemu, zarzucając mu, że gruz pochodzący z fundamentów starej plebanii na jego polecenie został zakopany na terenie cmentarza, gdzie znajdowały się stare groby. Śledztwo zakończone w tej sprawie w 1911 r. dowiodło jednak, że donos wynikał ze złośliwości niektórych mieszkańców, zaś materiały budowlane odzyskane ze spalonego budynku zostały wykorzystane do budowy nowej plebanii²³.

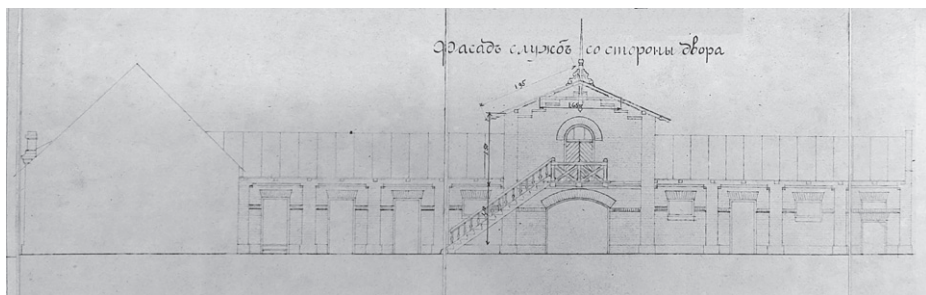
²³ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Pomocnik Warszawskiego Generał-Gubernatora do spraw policyjnych, sygn. 121, Письмо Начальника Канцелярий Начальнику Петроковского губернского жандармского управления отъ 16 октября 1910 г., k. 151; tamże, Письмо Начальника Петроковского губернского жандармского управления отъ 27 июня 1911 г., k. 155; APŁ, RGP, sygn. 10027, Смета на постройку въ 1906 году каменного приходского дома для настоятеля прихода Ржонся гм. Ржонся, Новорадомского Уезда, k. 36–37; APRzaś, Kronika, k. 118.

2.2. Budynki gospodarcze

W dniu 28 sierpnia 1909 r. odbyło się zebranie Dozoru Kościelnego w Rzaśni, podczas którego dokonano oględzin i inspekcji kościoła oraz wszystkich zabudowań parafialnych w celu określenia stanu technicznego nieruchomości parafialnych. W konsekwencji stwierdzono, że dotychczasowe drewniane budynki gospodarcze należało rozebrać oraz podjęto decyzję o konieczności wzniesienia nowego budynku gospodarczego, w którym miały się znajdować obory i spichlerz. Koszt planowanego obiektu oszacowano na ok. 2,5 tys. rubli²⁴.

Następnie decyzją naczelnika powiatu noworadomskiego z 24 września 1909 r. zwołano zebranie parafialne, będące organem decyzyjnym w sprawie realizacji projektu. Odbyło się ono 27 września 1909 r. i uczestniczyły w nim wzięły 542 osoby spośród 790 mieszkańców uprawnionych do udziału. Wówczas przewodniczący dozoru i jednocześnie wójt miejscowej gminy – Kochański przedstawił propozycję wzniesienia nowego obiektu kościelnego, a także rozbudowy i remontu kościoła. Przybliżony koszt koniecznych inwestycji miał wynieść ok. 11,6 tys. rubli. W wyniku dyskusji podjęto decyzję o realizacji zaproponowanych prac, a materiał z rozbioru starych zabudowań gospodarczych zdecydowano się wykorzystać do budowy nowego obiektu. Na realizację inwestycji postanowiono pozyskać pieniądze ze składek od parafian, których wysokość miała być uzależniona od wielkości posiadanej ziemi. Podatek na ten cel miał wynosić 75 kop. od każdej morgi. Łącznie w parafii znajdowało się 16 320 morgów, w związku z tym obliczono, że zebrane środki pozwolą na zebranie ogólnej kwoty w wysokości 12 240 rubli. Wpłatę składek rozłożono na dwie raty, po jednej w 1909 i 1910 roku. Prace ręczne i transport konny, niezbędne do realizacji prac, parafianie mieli wykonać systemem gospodarczym i nieodpłatnie. Zadaniem poszczególnych sołtysów było nadzorowanie kolejności podejmowania czynu społecznego przez mieszkańców kolejnych miejscowości. W przypadku braku zgody władz powiatowych planowano zorganizować zbiórkę pieniężną w wysokości od 1 do 4 rubli od parafian wpłacających podatek podymny. Łącznie środki z tego tytułu szacowano na kwotę 12 240 rubli. Jednocześnie do realizacji przedsięwzięć podczas

²⁴ APŁ, RGP, O budowie zabudowań gospodarczych dla proboszcza parafii rzymskokatolickiej Rzaśnia (powiat noworadomski), sygn. 10543, Совещательный протокол отъ 28 августа 1909 г.; tamże, Письмо Начальника Новорадомскаго Уезда въ Петроковское Губернское Правление отъ 12 июля 1910 г.

Szkic fasady budynku gospodarczego w Rząśni z 1910 r.

Źródło: APL, RGP, sygn. 10543

zebrania parafialnego powołano specjalny komitet budowlany, w skład którego weszli ks. Korzybski jako kasjer z prawem odbioru pieniędzy i wystawiania pokwitowań oraz członkowie: Józef Strzelczyk z Rząśni, Maciej Strzelczyk z Suchowoli i Józef Kuliński z Kul. Ich zadaniem, przy współpracy z dozorem kościelnym i pod głównym nadzorem przewodniczącego dozoru kościelnego, było wspólnie z proboszczem nabywanie materiałów budowlanych oraz realizowanie umów z wykonawcami prac i ich pomocnikami włącznie z wypłacaniem należności za realizację kolejnych etapów projektu. Ustalono również, że bezpośredni nadzór nad prowadzonymi pracami będzie sprawował proboszcz, który miał prawo wydawania szczegółowych poleceń w tej sprawie. Budowa miała przebiegać zgodnie z planem i kosztorysem inwestycji, których opracowanie zlecono inżynierowi-architektowi powiatowemu. Protokół z zebrania parafialnego został podpisany przez członków dozoru kościelnego oraz obecnych 74 piśmiennych i pozostałych 468 niepiśmiennych parafian²⁵.

Kolejne miesiące przyniosły jednak potrzebę zrewidowania ambitnych planów ze względu na ograniczone możliwości finansowe mieszkańców. Ostatecznie 14 czerwca 1910 r. podczas zebrania Dozoru Kościelnego w Rząśni i członków komitetu budowlanego podjęto decyzję o rozpoczęciu budowy obiektu gospodarczego, gdyż wydawało się to najpilniejszą inwestycją do zrealizowania. Pozostałe zaplanowane inwestycje postanowiono odłożyć na dalsze lata w celu uniknięcia zbyt dużego obciążenia parafian wydatkami na realizację prac przy pięciu obiektach jednocześnie.

²⁵ Там же, Приговор Ржонсненского приходского схода гмины Ржонсн, новорадомского уезда, петровской губернии отъ 27 сентября 1909 г.; там же, Выпис из приговора Ржонсненского приходского схода гмины Ржонсн, новорадомского уезда отъ 29 июля 1910 г.

W związku z tym rozpoczęto zbiórkę składek wyłącznie na murowany budynek gospodarczy. W dniu 3 września 1910 r. Urząd Gubernialny w Piotrkowie zatwierdził raport powiatu noworadomskiego w tej sprawie. Koszt budowy wraz z opłatami urzędowymi w wysokości 4% planowanej kwoty oszacowano na 2518 rub. i 58 kop. Zgodnie z ówczesnymi wymogami prawnymi przygotowana dokumentacja zawierała: projekt budynków gospodarczych, wykaz cen pracy i materiałów, kosztorys projektu i rozkład zbiórki pieniędzy. W kolejnych miesiącach zrealizowano ambitny projekt, który został ukończony w 1911 roku. W nowym budynku urządzono: stajnie, obory, chlewy i sklep spółdzielczy. W zakresie troski ostan materialny parafii staraniem ks. Korzybskiego w okresie jego pobytu w Rzęśni wybudowano również stodołę, dwie drewniane szopy i kurnik, a w ogrodzie – jednoizbowy dom i szopę²⁶.

2.3. Prace remontowe kościoła

Podstawowym warunkiem spełniania posługi duszpasterskiej na odpowiednim poziomie było zapewnienie dobrego stanu technicznego kościoła parafialnego. Po kilku latach pobytu w Rzęśni i przeprowadzeniu najpilniejszych prac w zakresie troski o pozostałe obiekty kościelne ks. Korzybski podjął starania w kierunku przeprowadzenia rozbudowy i remontu miejscowej świątyni, która została wzniesiona głównie z fundacji Franciszki i Macieja Płaczkowskich w latach 1861–1867 oraz staraniem ks. Rocha Nieszporskiego²⁷. W związku z tym 28 sierpnia 1909 r. odbyło się zebranie Dozoru Kościelnego w Rzęśni, podczas którego dokonano oględzin i inspekcji kościoła oraz wszystkich zabudowań parafialnych. Stwierdzono wówczas m.in. konieczność przepro-

²⁶ Tamże, Совещательный протокол отъ 14 июля 1910 г.; tamże, Письмо Петроковского Губернского Правления отъ 15 сентября 1910 г.; tamże, Ведомость справочным ценам на рабочия силы и строительные материалы существующим въ июни 1910 г. въ дер. Ржонся, новорадомского уезда, петроковской губернии отъ 14 июля 1910 г.; tamże, Проект на постройку каменного хозяйственного строения для настоятеля прихода Ржонся въ деревне и гмине Ржонся, новорадомского уезда, петроковской губ[ернии]; tamże, Смета на постройку въ 1910 году каменного хозяйственного строения для настоятеля прихода Ржонся, гмины Ржонся, новорадомского уезда отъ 27 августа 1910 г.; tamże, Раскладка сбора денег съ прихожан р. к. прихода Ржонся, новорадомского уезда на постройку новых каменных хленных и скотных сараев для администратора прихода Ржонся на сумму 2495 руб. 38 к.; APRząś, Kronika, k. 117.

²⁷ M. Wiera, *Działalność duszpasterska ks. Rocha Nieszporskiego w Rzęśni w dokumentacji archiwum parafialnego*, „Rocznik Łódzki”, 72(2022), s. 125–126; tenże, *Troska ks. Rocha Nieszporskiego*, s. 595–602.

wadzenia ważnych inwestycji w kościele. Miały one objąć, ze względu na wzrost liczby parafian, wydłużenie świątyni, a koszt tej przebudowy oszacowano na 4 tys. rubli. Ze względu na znaczne zniszczenia wieży kościelnych, które ulegały degradacjom przez wstrząsy wywoływane przez dzwony, podjęto decyzję o budowie wolnostojącej murowanej dzwonnicy, której koszt oszacowano na 600 rubli. Ponadto należało pokryć zniszczony dach kościoła blachą cynkową za kwotę ok. 2,5 tys. rubli i wyremontować obie wieże kościelne za 2 tys. rubli. Łącznie planowane inwestycje wraz z budową nowego obiektu gospodarczego oszacowano na ok. 11,6 tys. rubli²⁸.

Dnia 27 września 1909 r. podczas zebrania parafialnego w Rząśni ponownie podjęto dyskusję nad planowanymi pracami modernizacyjnymi kościoła. Również wtedy decyzją obecnych parafian postanowiono przeprowadzić zaproponowane inwestycje ze składek wiernych pod nadzorem specjalnego komitetu budowlanego. Poza obecnością 542 wiernych spośród 790 osób uprawnionych do decydowania w tej sprawie w zebraniu uczestniczyło również 31 mieszkańców Dzbanek wraz z wójtem gminy Andrzejem Urbańczykiem. Miejscowość ta należała do pobliskiej parafii w Restarzewie, a obecność tamtejszych wiernych najprawdopodobniej była związana z chęcią zmiany przynależności parafialnej do Rząśni. Mimo że zgodzili się oni na niektóre z przedstawionych inwestycji, to jednak ostatecznie opuścili zebranie przed podjęciem ostatecznej decyzji i nie złożyli podpisów na protokole²⁹.

Zebranie Dozoru Kościelnego w Rząśni z dnia 14 czerwca 1910 r. przyniosło zmianę decyzji w sprawie planowanych inwestycji w kościele parafialnym. Wobec konieczności niezwłocznego wybudowania obiektu gospodarczego postanowiono odłożyć planowaną przebudowę świątyni na dalsze lata³⁰. Tuż po oddaniu do użytku nowego budynku gospodarczego ks. Korzybski podjął starania w kierunku przeprowadzenia prac przy kościele, choć w zakresie innym od wcześniejszych zamiarów. Rozbudowa miała objąć część od strony prezbiterium wraz z powiększeniem zakrystii i dobudowaniem kaplicy chrzcielnej. Ponadto w 1912 r. duchowny przekazał do akceptacji przez Diecezjalny Komitet

²⁸ АРЛ, RGP, sygn. 10543, Совещательный протокол от 28 августа 1909 г.

²⁹ Там же, Приговор Ржонсянского приходского схода гмины Ржонся, новорадомского уезда, петроковской губернии от 27 сентября 1909 г.

³⁰ Там же, Совещательный протокол от 14 июля 1910 г.

Archeologiczno-Budowlany³¹ diecezji kujawsko-kaliskiej projekty nowej dzwonnicy i remontu wieży kościoła w Rzęśni, który został wcześniej zatwierdzony przez władze rządowe. W odpowiedzi poinformowano go jednak, że ewentualne zaaprobowanie projektów mogło się odbyć jedynie przed zgłoszeniem ich instytucjom państwowym. Ponadto szkice należało przesłać do rozpatrzenia przez Warszawskie Koło Architektów³², gdyż ze względu na wzniesienie kościoła zaledwie 45 lat wcześniej prowadzone w nim prace nie podlegały kompetencjom Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości³³.

W kolejnych miesiącach, ze względu na wybuch I wojny światowej, nastąpiły okoliczności uniemożliwiające podjęcie prac budowlanych przy kościele. W tej sytuacji ambitny projekt nie został zrealizowany. Księdzu Korzybskiemu udało się jedynie zakupić metalową bramę prowadzącą na plac przykościelny, która została wykonana techniką kowalstwa artystycznego w zakładzie Józefa Skrobeckiego³⁴ we Włocławku³⁵.

3. Powstanie kółka rolniczego i inna aktywność społeczna

Mieszkańcy parafii w Rzęśni w zdecydowanej większości zajmowali się pracą na roli. Wyrazem ich zaangażowania w działania na rzecz ochrony ziemi uprawnej było wystosowanie 25 czerwca 1906 r. do posłów polskich, zasiadających w Dumie Państwowej, specjalnego apelu o niedopuszczenie

³¹ Diecezjalny Komitet Archeologiczno-Budowlany diecezji kujawsko-kaliskiej – instytucja diecezjalna zajmująca się inwentaryzacją i konserwacją zabytków oraz zatwierdzaniem szkiców planowanych prac budowlanych i remontowych, powstała w 1907 r. jako pierwsza na ziemiach polskich. Komitet składał się z sekcji historycznej, budowlanej i konserwatorskiej, zob. *Diecezjalny komitet archeologiczno-budowlany*, KDWł, 2(1908), nr 4, s. 115–117; W. Górzyski, *Sprawozdanie komitetu archeologiczno-budowlanego*, KDWł, 5(1911), nr 2, s. 55; *W sprawie budowy i restauracji kościołów*, KDWł, 6(1912), nr 3, s. 81.

³² Warszawskie Koło Architektów – po porozumieniu z bp. Stanisławem Zdzitowieckim instytucja ta zajmowała się zatwierdzaniem projektów nowych obiektów i remontem już istniejących nieruchomości kościelnych, zob. *W sprawie budowy i restauracji kościołów*, s. 82–84.

³³ W dniu 18 grudnia 1906 r. Towarzystwo Opieki nad Pamiątkami Historycznymi i Zabytkami Sztuki i Kultury Polskiej w Warszawie wystosowało do bp. Zdzitowieckiego prośbę o przystąpienie do struktur organizacji podległych jego jurysdykcji duchownych z diecezji kujawsko-kaliskiej. Po pozytywnej odpowiedzi instytucja ta zajmowała się zebraniem informacji na temat zabytków znajdujących się w świątyniach i prowadzonych przy nich pracach, zob. *Diecezjalny komitet archeologiczno-budowlany*, s. 113; *Sprawozdanie z działalności Komisji Archeologiczno-Budowlanej w r. 1912. Rzęśnia*, KDWł, 7(1913), nr 4, s. 120.

³⁴ Józef Skrobecki (1863–1938) – ślusarz, a następnie właściciel powstałej w 1890 r. fabryki kutego żelaza we Włocławku.

³⁵ APRzaś, Kronika, k. 120.

do jej upaństwowienia. Zawarli w nim m.in. następujące słowa: „My nie chcemy, aby własność prywatna była naruszona, aby bratu naszemu, który jak każdy Polak jest szczerze przywiązany do swej ukochanej ziemi, ten zagon ojczysty był zabrany. Nie! My włościanie rzańnińscy i cały naród polski nigdy nie przystaniemy na tak wielką krzywdę. My całą nadzieję pokładając w was, posłowie polscy, nie na tośmy was posłali, abyście ustanawiali prawa wprost nam wrogie, lecz na to, abyście tam walczyli w imię całego narodu o prawa nam najpotrzebniejsze, jak autonomia”. W dalszej części mieszkańcy Rzańni upominali się o oddanie przez władze państwowe zabranych ziem poduchownych oraz ówczesnych ziem majorackich i rządowych. Zaznaczyli również, że nie zgodzą się na przeprowadzenie wywłaszczenia. Ponadto prosili o podniesienia poziomu edukacji. Apel został zakończony modlitwą do Serca Pana Jezusa i Matki Bożej o opiekę nad posłami polskimi w działaniach na rzecz dobra narodu polskiego³⁶.

Sposób gospodarowania ziemią przez miejscowych rolników na początku XX w. odbiegał od nowoczesnych metod, dlatego ks. Korzybski starał się ich uświadamiać w zakresie stosowania nawozów sztucznych i zwiększania intensywności uprawy roślin, ponieważ posiadał w tym zakresie spore doświadczenie. Poza działalnością duszpasterską pasjonował się pszczelarstwem. Jego pasieka liczyła ok. 50 uli, do których sprowadzał pszczoły włoskie i kaukaskie, obserwując ich przystosowanie do polskich warunków klimatycznych. Z pozyskiwanego miodu wytwarzał miody pitne, które odznaczały się wysoką jakością, a zwłaszcza maliniak i wiśniak. Produkty te sprzedawał zabeczkowane firmie „Venulet”³⁷ z Warszawy. Ponadto proboszcz we własnym gospodarstwie uprawiał tradycyjne zboża i stosował nawozy sztuczne. Dzięki jego staraniom dla potrzeb parafii została zakupiona dodatkowa łąka w Marcelinie, która pozwalała pozyskiwać odpowiednią ilość paszy dla hodowanych zwierząt, w tym dla koni, które budziły zachwyty mieszkańców³⁸.

W kolejnych latach podjęto starania w kierunku zorganizowania w Rzańni koła rolniczego, którego zadaniem miało być podniesienie jakości gospodarowania ziemią przez miejscowych gospodarzy, a w konsekwen-

³⁶ *W sprawie rolnej*, „Naród”, 1(1906), nr 83, s. 2.

³⁷ Hurtowy skład win, likierów i wódek krajowych i zagranicznych „Venulet” – firma założona w 1877 r. w Warszawie przez Franciszka Venuleta, zob. *F. Venulet i S[pół]ka*, „Gazeta Poranna”, 3(1914), nr 558(100), s. 7; *Rejestry handlowe*, „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości”, 5(1921), nr 8a, s. 13–14.

³⁸ APRzaś, Kronika, k. 118; Wiera, *Wspomnienia Jana Łukomskiego*, s. 743.

cji – podniesienie poziomu ich życia. W związku z tym 4/17 maja 1911 r. ks. Korzybski oraz rolnicy: Antoni Panek z Rzaśni, Adam Słowik z Zielęcina i Józef Staniszewski z Suchowoli złożyli do gubernatora piotrkowskiego podanie o zatwierdzenie statutu miejscowego kółka rolniczego i zezwolenie na rozpoczęcie działalności. Następnie 10 czerwca Urząd Gubernialny w Piotrkowie polecił wójtowi gminy w Rzaśni rozpatrzenie tej prośby, zaś 13 czerwca ks. Korzybski wystosował pisemną prośbę o zatwierdzenie kółka rolniczego w Rzaśni, która została przyjęta przez miejscowego wójta³⁹.

Kolejnym krokiem formalnym w tym zakresie było opracowanie statutu tej instytucji, który miał dokładnie określić jego funkcjonowanie. Wymóg ten został spełniony 15 czerwca 1911 roku. W konsekwencji przygotowano projekt, w którym wskazano oficjalną nazwę instytucji, nazwiska założycieli Koła Rolniczego w Rzaśni i określono zakres jego działalności, która obejmowała teren 27 miejscowości⁴⁰. Jako miejsce pobytu zarządu wyznaczono Rzaśnię. Celem funkcjonowania kółka rolniczego było przyczynianie się do rozwoju rolnictwa w regionie. Działalność miała obejmować organizowanie zebrań osób należących do koła połączonych z odczytami o tematyce rolniczej, a także wycieczek w celu zwiedzania wzorcowych gospodarstw, zakładów i wystaw oraz zdobywania doświadczenia z zakresu rolnictwa. Planowano również założenie czytelnicy i biblioteki. Koło nie mogło zajmować się sprawami religijnymi i politycznymi. Pozostałe działania miały obejmować zakup i sprzedaż koniecznych w gospodarstwach przedmiotów i środków zaopatrzenia oraz maszyn rolniczych, a także handel produktami rolniczymi i ich przetwórstwo. Osoby zrzeszone w kole miały również zostać objęte wspólnym ubezpieczeniem od skutków pożarów, gradu i pomoru bydła. Ze względu na status prawny organizacji przewidywano posiadanie własności w postaci nieruchomości i majątku ruchomego⁴¹.

Członkiem koła mogła być każda osoba pełnoletnia, która w ramach przynależności zobowiązała się do: uczestnictwa w zebraniach, płacenia

³⁹ APŁ, RGP, O staraniach ks. Antoniego Korzybskiego i innych o zarejestrowanie Kółka Rolniczego w Rzaśni, sygn. 919, Письмо Его Превосходительству Господину Петроковскому Губернатору отъ 4/17 мая 1911 г.; tamże, Письмо Петроковское Губернское Правление Войту гм. Ржонсна отъ 10 июня 1911 г.; tamże, Росписка отъ 13 июня 1911 г.

⁴⁰ Były to: Augustów, Będków, Biała, Broszęcin, Brutus, Chruścińskie, Dąbrowa, Gawłów, Glina, Gumnisko, Huta, Kielczygłów, Kule, Kopy, Krysiaki, Lipie, Marcelin, Obrów, Osina, Otok, Pierzyny, Rekle, Rzaśnia, Stróża, Suchowola, Zielęcini Żary.

⁴¹ APŁ, RGP, sygn. 919, Проект Устав Ржонснянского Земледельческого Кружка новорадомского уезда отъ 18 июня 1911 г., k. 1.

składek członkowskich (w wysokości 50 kop. rocznie), przestrzegania przepisów prawa oraz stosowania się do ustaleń zatwierdzonych na wspólnych zebraniach i rozporządzeń kierownictwa. Podobnie każdy rolnik mógł uczestniczyć z prawem głosu w wyborach zarządu⁴², zajmować różne stanowiska, głosować i wysuwać propozycje podczas zebrań⁴³.

Spełnienie wszystkich formalności przez wnioskujących o rejestrację Koła Rolniczego w Rzęśni poskutkowało wpisaniem tej instytucji do rejestru towarzystw i związków guberni piotrkowskiej pod nr 440 na podstawie zarządzenia wydanego 15 czerwca 1911 r. przez Urząd Gubernialny w Piotrkowie. Następnie 18 lipca 1911 r. gubernator piotrkowski przekazał korespondencję odnośnie do podjętej decyzji naczelnikowi powiatu noworadomskiego i polecił wydanie ks. Korzybskiemu stosownego pozwolenia, a także przypomniał o konieczności przesłania statutu Koła Rolniczego w Rzęśni celem przedłożenia gubernatorowi warszawskiemu i ministrowi spraw wewnętrznych. Obowiązek ten został spełniony 10 sierpnia 1911 roku. W dalszej kolejności o decyzji został poinformowany wójt gminy w Rzęśni i dokonano wpłat związanych z postępowaniami administracyjnymi. Oficjalna informacja o rejestracji Koła Rolniczego w Rzęśni została opublikowana 20 sierpnia 1911 r. na łamach „Wiadomości Guberni Piotrkowskiej”. W kolejnych latach w nowym budynku gospodarczym został utworzony sklep spółdzielczy prowadzony przez koło rolnicze, który zabezpieczał interesy okolicznych gospodarzy⁴⁴.

⁴² Zarząd wybierano na roczną kadencję spośród członków podczas walnego zgromadzenia koła rolniczego. W jego skład wchodził: przewodniczący, zastępca, sekretarz, który mógł być również kasjerem, a także dwóch członków. Zadaniem zarządu było: przyjmowanie nowych członków, zbieranie składek i darowizn oraz składanie sprawozdania z działalności podczas walnego zebrania. Ponadto zarząd występował jako przedstawiciel instytucji, dlatego jego członkowie byli uprawnieni do podpisywania umów, dokonywania transakcji i realizacji ewentualnych zobowiązań w imieniu koła rolniczego. Wyższą władzę stanowiło walne zebranie członków, którego posiedzenia odbywały się co najmniej raz w miesiącu. Wówczas decydowano o najważniejszych sprawach, zatwierdzano raporty i sprawozdania zarządu, dokonywano przeglądu finansów oraz przeprowadzano wybory członków zarządu. Ponadto co roku wybierano komisję rewizyjną, której zadaniem było kontrolowanie prowadzonej dokumentacji i przedstawianie wniosków z audytu.

⁴³ АРЛ, РГР, сигн. 919, Проект Устав Ржонсянского Земледельческого Кружка новорадомского уезда отъ 18 июня 1911 г., к. 2–4.

⁴⁴ Тамże, Письмо Войта гмны Ржонся отъ 17 июня 1911 г.; тамże, Проект Устав Ржонсянского Земледельческого Кружка новорадомского уезда отъ 18 июня 1911 г., к. 5; тамże, Письмо Петроковского Губернатора Новорадомскому Н[ачальни]ку 18 июля 1911 г.; тамże, Квитанция Петроковского Казначейства отъ 21 июля 1911 г.; тамże, Письмо Войту гмны Ржонся отъ 29 июля 1911 г.; тамże, Талонь къ оборотной ассигновкѣ за No. 1928

W zakresie innych działań o charakterze społecznym na rzecz lokalnej społeczności z pewnością ważnym przedsięwzięciem było powołanie do istnienia parafialnej orkiestry strażackiej, która m.in. uświetniała uroczystości o charakterze religijnym⁴⁵. Dzięki zaangażowaniu ks. Korzybskiego udało się zakupić odpowiednie instrumenty muzyczne i zatrudnić pochodzącego z Warszawy kapelmistrza, a także zapewnić środki na jego wynagrodzenie. Podczas wyjazdu duchownego z Rzęśni w 1918 r. niektóre instrumenty dęte zostały przez niego zabrane⁴⁶.

Ponadto po 1912 r. proboszcz zapoczątkował istnienie kasy pożyczkowo-oszczędnościowej, w której pełnił funkcję prezesa. Niestety, niekorzystna sytuacja spowodowana przebiegiem I wojny światowej wpłynęła na kradzież części zdeponowanych środków, co zapoczątkowało pretensje ze strony niektórych mieszkańców. Wówczas ks. Korzybskiego obarczono winą za poniesione straty finansowe. Proboszcz podejmował wówczas próby wsparcia parafian poprzez proponowanie im odebrania własnych środków w postaci cegieł, ale nie wszyscy odpowiedzieli pozytywnie na takie rozwiązanie. W konsekwencji niektórzy wierni ponieśli duże straty majątkowe. Poza tym duchowny wyemitował własną walutę, która miała niwelować straty związane z dewaluacją wartości pieniędzy⁴⁷.

Inną ważną aktywnością ks. Korzybskiego w tym okresie było zakupienie ziemi w Suchowoli i zagospodarowanie dotychczasowych nieużytków, a następnie założenie tam własnej cegielni wraz z wzniesieniem koniecznych budowli, służących do wypalania cegły, a także domu mieszkalnego. Dzięki tej inicjatywie kilkadziesiąt osób z terenu parafii znalazło zatrudnienie. Ponadto proboszcz wspierał powstanie kilku szkół elementarnych, które umożliwiały dzieciom podjęcie edukacji na poziomie podstawowym⁴⁸.

4. Zaangażowanie patriotyczne

W dniu 3 lipca 1913 r. do żandarmerii w Piotrkowie wpłynęła anonimowa skarga mieszkańców Rzęśni na działania ks. Korzybskiego z lat

отъ 29 июля 1911 г.; там же, Письмо Начальника Новорадомскаго Уезда Петроковскому Губернатору отъ 10 августа 1911 г.; там же, Письмо Редактора „Петроковских Губернских Ведомостей” отъ 20 августа 1911 г.; APRzęś, Kronika, k. 117.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, k. 118.

⁴⁷ Tamże, k. 120–121, 145–146.

⁴⁸ Tamże, k. 117–118, 120; Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 62, 74–75.

1905–1906. Oskarżano w niej proboszcza o podejmowanie w tym okresie działań propagandowych, które były skierowane przeciwko władzom zaborczym. Zarzucano, że duchowny wraz z mieszkańcem Gajdzińskim zorganizował „powstanie”, zbierał pieniądze na zakup broni i przekazywał miejscowej ludności informacje o planach dokonania mordu na Rosjanach. Te działania miały w konsekwencji przyczynić się do powstania niepodległej Polski. W toku postępowania przesłuchano miejscowych rolników: Adama Pacha, Macieja Tokarczyka, Józefa Brożynę, Leonarda Stasiaka i Adama Walaszczyka. Wówczas okazało się, że podczas zebrzań gminnych odczytano przekazany przez ks. Korzybskiego apel wzywający do niepłacenia podatków, nieposłuszeństwa wobec organów państwowych i innych działań antyrządowych. Mieszkańcy parafii zeznali, że proboszcz organizował tajne spotkania. Według ich relacji miało dojść do spotkania duchownego z trzema nieznanymi osobami, które następnie rzekomo zapytały Adama Pacha: „Czy [miejscowi] chłopci są gotowi do walki?”. Udzielona odpowiedź miała kategorycznie stwierdzać, że gospodarze nie wyrażali zgody na podejmowanie tego typu działań⁴⁹.

Po zgłoszeniu rzekomego incydentu organom państwa do Rzęśni przyjechali urzędnicy, którzy zdaniem mieszkańców zostali ugoszczeni przez ks. Korzybskiego obiadem, a następnie zostali na plebanii na nocleg. Ponadto żandarm Akatow miał zastraszyć osoby zgłaszające nieprawidłowości w postępowaniu proboszcza i zagrozić im wysiedleniem z własnych domów w przypadku podtrzymywania oskarżeń wobec duchownego. Poza tym przekazał im własną opinię, że Polacy znaleźli się pod zaborami ze względu na brak zgody pomiędzy sobą. W związku z tym powinni znajdować się pod panowaniem władcy rosyjskiego. Ponadto żandarm poradził mieszkańcom Rzęśni, aby pojednali się z proboszczem, jednak wyrazili oni zdecydowany sprzeciw, ponieważ duchowny ich zdaniem buntował parafian przeciwko władzy rosyjskiej i reagował krzykiem na widok osób, które złożyły skargę na jego postępowanie. W piśmie zawarto również informacje, że zapłacenie wyznaczonych kar kosztowało

⁴⁹ AGAD, Prokurator Warszawskiej Izby Sądowej (PWIS), O żyt. dier. Rżonsnia, noworadomskago ujezda, ksiendzie Antonie Korżybskom, obwin. po 1 i 2 cz. 129 st. Ugoł. Ułoż. [oskarżony o propagandę antyrządową – udział w rewolucji 1905–1906 r.], sygn. 8003, Письмо Его Превосходительству Господину Прокурору Варшавской Судельной Палаты Прокурора Петроковского Окружного Суда от 12 октября 1913 г., к. 1; APŁ, Zarząd Żandarmerii Guberni Piotrkowskiej (ZZGP), Doznanie o ksendźe Antoně Koržibskom, obvinjaemom v prestuplenii predusmotrěnnom 2 č. 129 st. Ugoł. Ulož., sygn. 484, Письмо Начальнику Петроковского Губернского Жандармского Управления от жителей дер. Ржонся от 3 июля 1913 г., к. 2.

ks. Korzybskiego aż 500 rubli, a żandarm Akatow miał posiadać duże zasoby finansowe, pochodzące od duchowieństwa katolickiego i polskich działaczy, dzięki którym m.in. zapewnił wykształcenie uniwersyteckie swoim synom. W związku z tym nie wykonywał należycie swoich obowiązków i nie walczył z nadużyciami. Zdaniem Adama Pacha od 1905 r. w powiecie radomszczańskim panował nieład pod względem działań antyrządowych i nie stosowano odpowiednich kar, co jego zdaniem byli gotowi poświadczyć również inni mieszkańcy Rzaśni⁵⁰.

Śledztwa w tej sprawie były prowadzone już w 1910 i 1911 r., a następnie wznowiono je 11 lipca 1913 roku. W związku z zarzutami wysuwanymi wobec urzędników naczelnik żandarmerii guberni piotrkowskiej – ppłk Leontowicz zlecił naczelnikowi żandarmerii okręgu częstochowskiego i radomszczańskiego tajną kontrolę i przesłanie informacji o jej wynikach, zaś 26 lipca nakazywał przyspieszenie postępowania. Kolejne urzędowe działania w sprawie popełnienia przestępstwa przez ks. Korzybskiego podjęli naczelnik żandarmerii okręgu częstochowskiego i noworadomskiego – ppłk Kiśliński i prokurator – M.F. Szałygin, którzy 21 września 1913 r. w Częstochowie wszczęli dochodzenie wobec proboszcza z Rzaśni pod zarzutem kierowania w latach 1905–1906 zamieszkami na terenie parafii i kolportowania wśród miejscowych gospodarzy drukowanych ulotek antyrządowych, których treść była odczytywana na zebraniach gminnych w Rzaśni⁵¹.

Sprawa znalazła swój finał dopiero w 1914 r., gdy po dogłębnej analizie materiału dowodowego okazało się, że nie uzyskano nowych dokumentów obciążających ks. Korzybskiego. W tej sytuacji 30 marca 1914 r. podjęto próbę zmiany kwalifikacji jego oskarżenia z innego paragrafu kodeksu

⁵⁰ APŁ, ZZGP, sygn. 484, Письмо Начальнику Петроковского Губернского Жандармского Управления отъ жителей дер. Ржосня отъ 3 июля 1913 г., k. 1–2.

⁵¹ AGAD, PWIS, sygn. 8003, Письмо Его Превосходительству Господину Прокурору Варшавской Судельной Палаты Прокурора Петроковского Окружного Суда отъ 12 октября 1913 г., k. 2; APŁ, ZZGP, sygn. 484, Письмо Начальнику Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 11 июля 1913 г., k. 3; tamże, Письмо Начальнику Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 26 июля 1913 г., k. 5; tamże, Письмо Начальнику Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 13 сентября 1913 г., k. 4; tamże, Письмо полковника Астафова отъ сентября 1913 г., k. 6; tamże, Уведомление о возбуждении дознания отъ 21 сентября 1913 г., k. 7; tamże, Письмо Начальника Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов Начальнику Петроковского Губернского Жандармского Управления отъ 19 ноября 1913 г., k. 8; tamże, Письмо Начальнику Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 12 декабря 1913 г., k. 9.

karnego, jednak 4 kwietnia 1914 r. naczelnikowi żandarmerii okręgów częstochowskiego i noworadomskiego zasugerowano zakończenie śledztwa prowadzonego w prokuraturze Sądu Rejonowego w Piotrkowie w związku z brakiem materiałów obciążających proboszcza z Rzęśni. Tak też się stało, o czym 24 maja poinformowano naczelnika żandarmerii w Piotrkowie. Dnia 6 czerwca naczelnik żandarmerii okręgów częstochowskiego i noworadomskiego powiadomił swojego zwierzchnika w Piotrkowie o zakończeniu śledztwa po wyjaśnieniu wszystkich okoliczności sprawy i stwierdzeniu braku działań przestępczych w badanym wydarzeniu. Wówczas śledztwo prowadzone od 21 września 1913 r. zostało zakończone⁵².

Wobec ks. Korzybskiego wszczęto również inne postępowanie wskutek donosu pracownika poczty, który poinformował organy władzy, że zapisywał on pokwitowania awizacji pocztowych w języku polskim, a jako urzędnik państwowy miał obowiązek używania w prowadzonej dokumentacji języka rosyjskiego⁵³.

Również wizytacja parafii przez bp. Stanisława Zdzitowieckiego w 1912 r. znalazła swój finał w postępowaniu administracyjnym wobec proboszcza i uczestników banderii konnej, która wyjechała z Zielęcina do Stróży na powitanie wizytatorów i eskortowała go do kościoła w Rzęśni. Ponadto z tej okazji ks. Korzybski udekorował plebanię i jej ogrodzenie m.in. sztandarami z symbolami narodowymi oraz wywiesił flagi w barwach biało-czerwonych. Działania te były przeciwne zarządzeniu generalnego gubernatora warszawskiego, które zakazywało organizowania manifestacji o charakterze patriotycznym. W związku z tym decyzją z 19 czerwca 1912 r. uczestników orszaku wraz z ks. Korzybskim skazano na karę grzywny

⁵² AGAD, PWIS, sygn. 8003, Письмо Его Превосходительству Господину Прокурору Варшавской Судельной Палаты Прокурора Петроковского Окружного Суда отъ 16 мая 1915 г., к. 3; APŁ, ZZGP, sygn. 484, Письмо Начальника Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 30 марта 1914 г., к. 10; tamże, Письмо Начальнику Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 4 апреля 1914 г., к. 11; tamże, Письмо Начальнику Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов отъ 21 мая 1914 г., к. 13; tamże, Письмо Начальника Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов Начальнику Петроковского Губернского Жандармского Управления отъ 24 мая 1914 г., к. 12; tamże, Письмо Начальника Жандармского Управления Ченстоховского и Новорадомского Уездов Начальнику Петроковского Губернского Жандармского Управления отъ 6 июня 1914 г., к. 14; tamże, Письмо Господину Прокурору Петроковского Окружного Суда отъ 8 июня 1914 г., к. 15; tamże, Уведомление об окончании дознания отъ 8 июня 1914 г., к. 16.

⁵³ APRząś, Kronika, k. 119–120; Kubicki, *Bojownicy kapłani*, s. 519; Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 97; Kubicki, *Dwa odczyty*, s. 205.

w wysokości 25 rubli, a w przypadku jej niezapłacenia w ciągu 7 dni – na karę dwóch tygodni aresztu. Z kolei kierownikowi banderii wymierzono karę grzywny w wysokości 50 rubli bądź miesięcznego aresztu⁵⁴.

Według relacji Tadeusza Gajdzińskiego, późniejszego kierownika poczty, który w 1915 r. miał zaledwie 11 lat, w czasie I wojny światowej w Rząśni przez pięć miesięcy stacjonował austriacki szpital polowy, który rozmieszczono w wielu miejscowych domach, stajniach i stodołach w złych warunkach sanitarnych i przy zbyt dużym zagęszczeniu rannych. Średnio przebywało w nim 1100 rannych różnej narodowości, a nieliczny personel medyczny pochodzący z Węgier nie był w stanie porozumieć się z rannymi, wskutek czego wielu z nich zmarło. Ksiądz Korzybski wraz z wikariuszem, ks. Opasewiczem, nie tylko spełniał posługi religijne wobec umierających i zmarłych żołnierzy, ale również nawiązał kontakty z niektórymi oficerami, dla których miejsca szpitalne przygotowano w mieszkaniach miejscowej ludności. W wyniku tej znajomości wikariusz otrzymał dwa konie cugowe, które wzbudzały zazdrość u hodowców. Ponadto posiadał własne rewolwery, które prawdopodobnie otrzymał w wyniku nawiązanych wtedy znajomości. Poza tym w Rząśni w oddali od zabudowań urządzono skład broni i odzieży żołnierskiej. W tej sytuacji w warunkach trwającej wojny miejscowa ludność w schronie ziemnym ukryła dużą ilość broni krótkiej, karabinków i bagnetów. Nie wiadomo, jaki był udział ks. Korzybskiego w tych działaniach, ale z pewnością przynajmniej pośrednio wspierał on przeprowadzoną akcję. Po wybuchu wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. z ukrytych zasobów przewieziono do Radomska wóz konny załadowany bronią i amunicją, które zostały przekazane dla potrzeb armii polskiej⁵⁵.

* * *

Podstawową działalnością ks. Antoniego Korzybskiego na stanowisku proboszcza w Rząśni była jego aktywność duszpasterska. Mimo wielu talentów dotyczących zwłaszcza umiejętności kaznodziejskich, proboszcz odznaczał się dużą surowością wobec wiernych. Taka postawa nie była

⁵⁴ APŁ, ZŻGP, sygn. 484, Письмо Начальнику Петроковского Губернского Жандармского Управления отъ жителей дер. Ржосняотъ 3 июля 1913 г., k. 2; APRząś, Kronika, k. 119–120; Kara, „Gazeta Świąteczna”, 32(1912), nr 1639, s. 2; *Skazanie banderii*, „Dziennik Poznański”, 54(1912), nr 142, s. 6; „Nowa Gazeta”, 7(1912), nr 280, s. 2; „Przegląd Katolicki”, 50(1912), nr 27, s. 430; „Ziemia Lubelska”, 7(1912), nr 180, s. 3; „Zorza”, 46(1912), nr 27, s. 429; *Kara administracyjna*, „Słowo”, 31(1912), nr 171, s. 5; Kubicki, *Bojownicy kapłani*, s. 519; tenże, *Dwa odczyty*, s. 205.

⁵⁵ APRząś, Kronika, k. 124–125.

w omawianym okresie odosobnionym przypadkiem, jednak z pewnością nie pozwoliła mu zyskać niezaprzecznego uznania wśród miejscowej ludności. Wyrazem negatywnego nastawienia do jego postępowania były skargi niektórych parafian, kierowane do instytucji państwowych i kościelnych. Pomimo niekiedy niełatwych relacji z wiernymi duchownemu przy ich wsparciu udało się podjąć wyjątkowo ambitne zadania w zakresie troski o stan materialny parafii. Pierwsze z nich zostało wymuszone przez pożar drewnianej plebanii. Wkrótce z wielkim rozmachem został wybudowany nowy budynek, jednak ze względu na chęć ograniczenia wydatków, odbyło się to z naruszeniem przepisów obowiązujących w Królestwie Polskim. Następnie wzniesiono obiekt przeznaczony dla działalności gospodarczej, jednak problemy finansowe i wybuch I wojny światowej uniemożliwiły przeprowadzenie ambitnego projektu obejmującego remont i rozbudowę kościoła oraz budowę nowej dzwonnicy. Na szczególne uznanie zasługują działania ks. Korzybskiego zmierzające do poprawy sposobu gospodarowania ziemią i podniesienia poziomu życia mieszkańców parafii. Wpływało to m.in. z osobistego zamiłowania do pracy w rolnictwie i niezwyklej przedsiębiorczości proboszcza. W konsekwencji powstało nie tylko miejscowe koło rolnicze i sklep spółdzielczy, które zabezpieczały interesy miejscowych gospodarzy, ale również została założona cegielnia dająca zatrudnienie kilkudziesięciu osobom. Bez wątpienia działalność ks. Korzybskiego była powodowana troską o dobro Ojczyzny i dobro mieszkańców lokalnej społeczności w kierunku poprawy warunków życia i podniesienia poziomu religijności, które miały dać dobre podstawy do kontynuowania rozwoju w niełatwych warunkach niepodległej Polski.

PASTORAL AND SOCIAL ACTIVITY OF FR. ANTONI KORZYBSKI IN RZAŚNIA

Keywords: Antoni Korzybski, Rzaśnia, Kuyavian-Kalisz diocese, pastoral work, social activities, patriotic activities.

Abstract: When Fr. Antoni Korzybski took over the position of parish priest in Rzaśnia, he already had extensive experience in parish work. In connection with this, he began not only pastoral activity, but also took proper care of the condition of the church buildings together with the faithful, by building impressive and modern buildings. The plans to expand the church were not realized, because World War I broke out, and the relations between the parish priest and the faithful deteriorated. Additionally, he was involved in social activities, especially in the development of agriculture, which was

to improve the living conditions of the inhabitants of Rząśnia and the surrounding towns. For this purpose, he initiated, among others, the establishment of an agricultural circle and a brickyard. These activities were part of Fr. Korzybski's involvement in patriotic activity, which was to prepare the local community to function in the new conditions of independent Poland.

Sections: [Introduction] > 1. Pastoral activity > 2. Care for the material state of the parish > 3. A agricultural circle and other social activity will be created > 4. Patriotic involvement > [Ending].

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta Kurii Diecezjalnej we Włocławku
Akta personalne ks. Antoniego Korzybskiego, sygn. AKDWł pers. I 141.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Pomocnik Warszawskiego Generał-Gubernatora do spraw policyjnych, sygn. 1210.

Prokurator Warszawskiej Izby Sądowej, O żyt. dier. Rżonsnia, noworadomskago ujezda, ksiendzie Antonie Korzybskom, obwin. po 1 i 2 cz. 129 st. Ugoł. Ułoż. [oskarżony o propagandę antyrządową – udział w rewolucji 1905–1906 r.], sygn. 8003.

Archiwum Państwowe w Łodzi

Rząd Gubernialny Piotrkowski

O staraniach ks. Antoniego Korzybskiego i innych o zarejestrowanie Kółka Rolniczego w Rząśni, sygn. 919.

O budowie plebanii w parafii rzymskokatolickiej Rząśnia powiat noworadomski, sygn. 10027.

O budowie zabudowań gospodarczych dla proboszcza parafii rzymskokatolickiej Rząśnia (powiat noworadomski), sygn. 10543.

Zarząd Żandarmerii Guberni Piotrkowskiej

Doznanie o ksendźe Antoně Koržibskom, obvinjaemom v prestuplenii predusmotrěnnom 2 č. 129 st. Ugol. Ulož., sygn. 484.

Archiwum Parafii w Rząśni

Inwentarz własności kościoła i probostwa z 8/20 II 1880 r., brak sygn.

Kronika parafii Rząśnia, brak sygn.

Akta zgonów parafii w Rząśni 1906–1913, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-D15Z-WJ6?wc=9RT4-N38%3A362228801%2C363897801%2C363903901%26cc%3D2115410&cc=2115410&i=0> [13.01.2025].

Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis vladi-slaviensis seu calissiensis pro anno Domini 1904[–1918], Varsaviae 1904[–1918].

- Rejestry handlowe*, „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości”, 5(1921), nr 8a, s. 13–14.
- [*Ukaz Jego Cesarsko-Królewskiej Mości dotyczący zarządzania budowy i reparacji budowli kościelnych*] z 8/20 stycznia 1863 r., „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, 61(1862), art. 1–3, s. 137–139.
- Dębiński J., *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918–1939*, Toruń 2010.
- Diecezjalny komitet archeologiczno-budowlany*, KDWł, 2(1908), nr 4, s. 113–117.
- F. Venulet i S[pół]ka, „Gazeta Poranna”, 3(1914), nr 558(100), s. 7.
- Górzyński W., *Sprawozdanie komitetu archeolog[iczo]-budowlanego*, KDWł, 5(1911), nr 2, s. 55.
- K.M., *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej J.E. Biskupa St[anisława] Zdzitowieckiego w maju 1924 r. odbytej*, KDWł, 18(1924), nr 6–7, s. 315.
- Kaczmarek A., *Duchowieństwo dekanatu radomsk(zczańs)kiego w latach 1819–1867. Studium strukturalno-biograficzne*, Częstochowa 2017.
- Kalendarz katolicki na Rok Pański 1913*, Mikołów 1913.
- Kapuściński J., *Duchowieństwo parafii Dobryszyce*, „Zeszyty Radomszczańskie”, 9(2014), s. 241–276.
- Kara administracyjna*, „Słowo”, 31(1912), nr 171, s. 5.
- Kara*, „Gazeta Świąteczna”, 32(1912), nr 1639, s. 2.
- Kubicki P., *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, cz. 1: *Dawne Królestwo Polskie*, t. 1: *Okólniki rządu rosyjskiego krępujące wolność Kościoła, diecezje: kielecka i kujawsko-kaliska*, Sandomierz 1933.
- Kubicki P., *Dwa odczyty. Książka pamiątkowa Syberiaka W. Urbańskiego*, Sandomierz 1936.
- Kujawski W., *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018.
- [*Podziękowanie siostrzeńca i przyjaciela z żoną za ostatnią posługę oddaną*] śp. ks. Antoniemu Habdank-Korzybskiemu, „Kurier Warszawski”, 104(1924), nr 223, s. 13.
- Pogorzelski W., *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935.
- Rząśnia (pow. [nowo]radomski). Misje parafialne*, KDWł, 17(1923), nr 4–5, s. 190.
- Rząśnia*, KDWł, 6(1912), nr 6, s. 185–186.
- Skazanie banderii*, „Zorza”, 46(1912), nr 27, s. 429; „Dziennik Poznański”, 54(1912), nr 142, s. 6; „Nowa Gazeta”, 7(1912), nr 280, s. 2; „Przegląd Katolicki”, 50(1912), nr 27, s. 430. „Ziemia Lubelska”, (1912), nr 180, s. 3.
- Sprawozdanie z działalności Komisji Archeologiczno-Budowlanej w r. 1912. Rząśnia*, KDWł, 7(1913), nr 4, s. 120.
- W sprawie budowy i restauracji kościołów*, KDWł, 6(1912), nr 3, s. 81–84.

W sprawie rolnej, „Naród”, 1(1906), nr 83, s. 2.

Widera M., *Działalność duszpasterska ks. Rocha Nieszporskiego w Rzęśni w dokumentacji archiwum parafialnego*, „Rocznik Łódzki”, 72(2022), s. 121–132.

Widera M., *Inwentarz parafii Rzęśnia z 1918 r.*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny”, 9(2022), s. 263–282.

Widera M., *Biskup Stanisław Zdzitowiecki (1854–1927). Główne kierunki działalności w diecezji kujawsko-kaliskiej (włocławskiej)*, AK, 183(2024), z. 2(693), s. 264–287.

Widera M., *Troska ks. Rocha Nieszporskiego o stan materialny parafii w Rzęśni*, StWł, 25(2023), s. 590–608.

Widera M., *Wspomnienia Jana Łukomskiego o ks. Antonim Korzybskim z lat 1904–1924*, StWł, 26(2024), s. 730–746.

Właźlak W.P., *Duchowieństwo parafii Rzęśnia w okresie niewoli narodowej*, CzST, 34(2006), s. 227–238.

Z Białotarska, KDWł, 18(1924), nr 6–7, s. 343–344.

Zmarli, KDWł, 18(1924), nr 8–9, s. 380.